

سیستم های مروج اصول محاکمات جزائی

Systems of Criminal Procedures in the World

DOI: 10.64104/v3.Issue5-6.n4.2014

پوهنمل محمد شفیع صالحی^۱

چکیده

در هر کشور یا جامعه، قوانین و مقررات دینی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اخلاقی و حقوقی مختلفی وجود دارد که از طریق آن ها جامعه سازمان دهی می شود و روابط میان مردم آن منطقه مدیریت می گردد. قوانین و رویه های کیفری یکی از ویژگی های هر کشور یا جامعه هستند که جرایم و روش های محاکمه را مدیریت می کنند و نیازهای آن جامعه خاص را برآورده می سازند. در عین حال، در میان این مجموعه قوانین و رویه های کیفری، شباهت ها و تفاوت هایی از کشوری به کشور دیگر و در جوامع مختلف وجود دارد. این مقاله تلاش می کند تا نظام های مختلف رویه های کیفری در جهان که در عمل مورد استفاده قرار می گیرند را شناسایی کرده و آن ها را به تفصیل توضیح دهد.

واژگان کلیدی: محاکمات جزایی، سیستم اتهامی، سیستم تفتیشی، کشف جرم، تعقیب دعوای جزایی

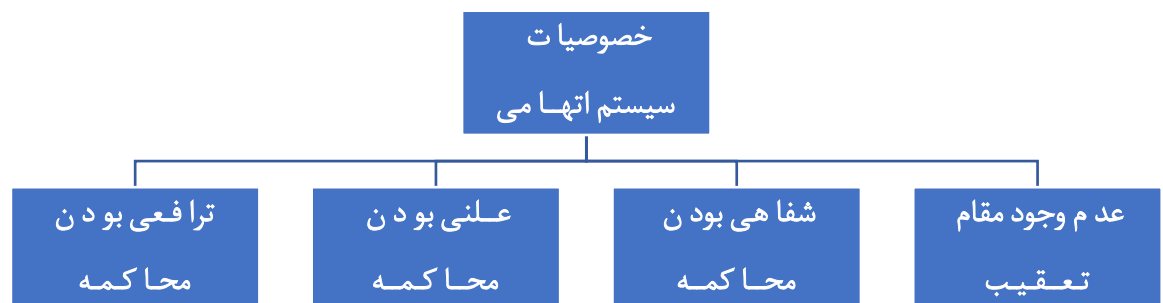
^۱. عضو کادر علمی پوهنخی حقوق و علوم سیاسی پوهنتون سلام، +93780444644

مقدمه

از انجای که رعایت قواعد شکلی در ساحه جزایی ضروری میباشد که بدون رعایت این قواعد نمیتوان مجرمین را مجازات نمود و از طرف دیگر طوریکه میدانیم قواعد متنی حقوق جزا جرایم را مشخص و مجازات آن را بیان میدارد لذا برای دایر نمودن یک محاکمه عادلانه که در آن اطراف دعوی جزایی بتواند از تمام حقوق و آزادی خویش برخوردار شوند فهم و رعایت قواعد شکلی امریست حتمی یا میتوان با رعایت این قواعد مجرم را از غیر مجرم تفکیک نمایم و مجرم واقعی مجازات وی گناه‌رها گردد بنا گفته میتوانیم که در کشور های امروزی جهان اجراءات جزائی در شناخت مجرم از غیر مجرم اهمیت بسزایی را دارا است به همین ترتیب در اجراءات جزایی با در نظر داشت مقطع زمانی معین سیستم های مختلفه موجود بوده که در مورد سیستم های اجراءات جزائی بطور عام میتوان سه نوع سیستم را که در کشور های مختلفه مرعی الاجراء میباشد تحت مطالعه قرار داد.

سیستم محاکماتی اتهامی :

در این سیستم طرفین دعوی دارای حقوق مساوی بوده و ابتدا یی ترین سیستم در اجراءات جزایی است. بدان معنی که طرفین دعوی در برابر محکمه حقوق مساوی دارند مجنی علیه خود در صدد تعقیب مجرم بر آمده و به اساس دلایل دست داشته خود که به محکمه تقدیم مینماید خواهان مجازات برای مرتکب جرم میگردد. بر عکس متهم نیز در برابر دلایل و اتهامات وارده از طرف مجنی علیه از خود دفاع نموده و به کمال آزادی میتواند اتهامات وارده را از خود دفع نماید. طورکه دیده میشود در این سیستم طرفین دعوی بالخصوص مجنی علیه در حصه تعقیب مجرم و ارایه دلایل سیستم فعال داشته و نقش قاضی در آن چندان فعال نمی باشد زیرا قاضی حکم خویش را در روشنایی اتهام وارده مجنی علیه و دفاع متهم صادر مینماید محکمه در این سیستم علنی و شفاهی میباشد حتی به مشاجره لفظی بین طرفین دعوی می انجامد. قسمیکه دیده میشود. منافع متهم در این سیستم به بهترین وجه تامین شده و در کمال آزادی میتواند از خود دفاع نماید. زیرا علنی و شفاهی بودن محاکمه دال برانست تا متهم اتهامات وارده را رد نماید. (4:54) انتقادیکه بر این سیستم وارد میگردد آنست که صلاحیت دولت در حصه تعقیب مجرم تنها مربوط به شکایات مجنی علیه بوده و خود نمیتواند در حصه تعقیب مجرم اقدامات به عمل آورد به همین ترتیب آزادی های افراد خصوصی بیش از حد حمایه گردیده است.

عدم وجود مقام تعقیب دعوی:- در این سیستم نهاد یا مرجع خاصی عهده دار تعقیب جرایم نبوده بلکه رسیدگی به دعوی، اصولاً مستلزم اقامه دعوی ازسوی متضرر میباشد.

شفاهی بودن محاکمه:- رسیدگی به دعوای جزائی همانند سایر دعوی، به دلایل عدم توانایی افراد جامعه به خواندن و نوشتن، به طور شفاهی صورت می‌گرفت متضرر و متهم بدون آنکه از متن کتبی استفاده کنند اقامه دعوی کرده، دفاع می نمودند.

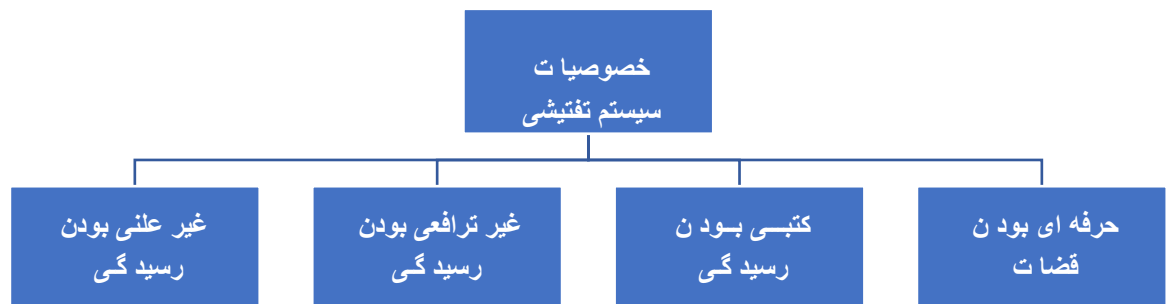
علنی بودن محاکمه:- در سیستم اتهامی، رسیدگی به دعوی جزائی حتی الامکان در مکان های عمومی و با دعوت از عموم صورت می‌گرفت. در این نظام فرض بر این بود که محاکمه عمومی نه تنها موجب نظارت مردم بر عملکرد قضات میشود بلکه دارای اثر بازدارندگی از جرم به ویژه برای اشخاصی که هنوز مرتکب جرم نه شده اند، نیز است.(157:2)

ترافعی بودن محاکمه :- در این روش متضرر و متهم در جلسه محاکمه حاضر و ادعا های خویش را با دلایل (الزام و برائت) مطرح میکردند. در واقع در سیستم اتهامی نوعی از جنگ قضائی میان متضرر و متهم جریان می‌گرفت. قاضی حکم قضائی خویش را به اساسی اقرار متهم، شهادت شهود و یا ادعای متضرر صادر می نمود.

سیستم محاکماتی تفتیشی

در این سیستم موظفین دولتی بدون آنکه منتظر شکایات مجنی علیه باشند با دریافت اطلاع از ارتکاب جرم خود در صدد تعقیب مجرم برآمده و محاکمه مجرم در این سیستم به صورت غیر علنی و کتبی صورت می‌گیرد.(155:2)

طوری که دیده میشود در این سیستم محاکماتی منافع عامه و اجتماعی به بهترین وجه تا مین شده دفاع از حقوق و آزادیهای متهم به حد اقل آن تنزیل داده شده است از طرف دیگر چون از ارتکاب جرم نه تنها مجنی علیه متضرر میگردد بلکه با ارتکاب جرم اخلاقی در نظم اجتماع وارد گردیده و منافع عامه به مخاطره می افتد و چون دولت حامی نظم اجتماعی و منافع عامه میباشد بنا برآن وارد عمل میگردد. انتقادی که بر این سیستم وارد میگردد آن است که دفاع از منافع عامه باعث از بین رفتن حقوق و آزادی های متهم میگردد زیرا طرفین دعوی، که یک جانب متهم و جانب دیگر موظفین دولتی اند از تمام نگاه متفاوت اند زیرا جانب دولت دارای هرگونه امکانات درکشف جرم بوده و در حالیکه متهم فاقد هرگونه وسیله دفاع از خود میباشد.(31:1)

حرفه ای بودن قضات :- در این سیستم قاضی شخصی مسلکی بوده، در کشف صحت و سقم اتهام، نقش فعالی بر عهده دارد. بر خلاف سیستم اتهامی که در آن نقش قاضی غیر فعال بوده، وظیفه اصلی او ارزیابی دلایل شواهد ومدارک است.

کتبی بودن رسیدگی دعوی :- با توسعه علم و کتابت، امکان انجام محاکمه به صورت کتبی و ثبت آن فراهم شد و در نتیجه کلیه مراحل رسیدگی به دعوی جزائی ثبت و ضبط می گردد.(32:4)

غیر ترافعی بودن رسیدگی:- (غیرترافعی بودن رسیدگی، مهمترین ویژگی سیستم تفتیشی است) در این سیستم متهم از اتهام وارده و دلایل جمع آوری شده علیه او مطلع نبوده، امکان حضور موثر وکیل مدافع جهت اتهامات متهم وجود نداشت. در این سیستم حق دفاع متهم به مخاطره مواجه گردیده.

در سیستم تفتیشی اقرار متهم مهمترین دلیل اثبات جرم تلقی می گردید. و برای به دست آوردن آن توسل به تعذیب و شکنجه امری معمول و حتی مشروع و قانونی پنداشته می شد.

غیر علنی بودن رسیدگی :

ویژگی بارز این سیستم که موجب انتقادات متعدد قرار گرفته غیر علنی بودن رسیدگی جزائی در این سیستم است. به نحوی که امکان مشارکت مردم و نظارت آنها بر عملکرد مراجع رسیدگی جزائی به شدت کاهش می یافت. (4:65)

سیستم محاکماتی مختلط (فرا نسوی) طوریکه ملاحظه شد سیستم رسیدگی اتهامی منافع جامعه را نادیده می گرفت و روش محاکماتی تفتیشی حقوق آزادی های متهم را تأمین نمی نمود. در نتیجه حقوق دانان روش های موجود رسیدگی جزائی را بشدت مورد انتقاد قرار دادند. بالاخره تپ وتلاشهای حقوق دانان بسیاری از کشورهای اروپائی سبب شد، تا برای رفع نواقص سیستم های اتهامی و تفتیشی و درعین حال به منظور استفاده معقول از مزایای آن، بتدریج روشی بوجود آید، که از هردو سیستم فوق متأثر باشد. بدین توضیح، که در این سیستم از تمام جنبه های مثبت و مزایای هردو سیستم قبلی استفاده بعمل آمده و از معائب آن جلوگیری صورت گرفته است. به همین علت آن را سیستم مختلط می نامند.

چون علمای حقوق فرانسه در ایجاد ونضج این سیستم نقش مهمی را ایفاء کرده اند، به همین اساس سیستم مختلط را سیستم فرانسوی نیز می نامند. این سیستم برای اولین بار در سال (1811) مورد اجراء قرار گرفت.

بر اساس این سیستم رسیدگی جزائی در مرحله کشف و تحقیق ابتدائی مطابق سیستم تفتیشی و در مرحله محاکمه تابع سیستم اتهامی می باشد.

از مشخصات عمده این سیستم ابتکاری است، که در تفکیک بین مرحله تعقیب و تحقیق بعمل آمده است. بدین ترتیب، که وظیفه تعقیب جرم بعهده خرنوال و مکلفیت تحقیق از متهم و جمع آوری دلائل به عهده قاضی تحقیق گذاشته شده است.

سیستم محاکماتی مختلط سرمشق و مودل قوانین اجراءات جزائی بسیاری از کشورهای اروپائی، آسیائی، افریقائی و امریکائی قرار گرفت. کشور عزیز ما افغانستان نیز از جمله این کشورها است، نظریه قوانین موضوعه سیستم محاکماتی مختلط در آن حکمفرما است.

بررسی تطبیقی ذیل نشان دهنده آن است، که سیستم محاکماتی مختلط در قوانین اجراءات جزائی تعداد زیادی از کشورهای جهان، بخصوص در قوانینی که از اوائل قرن نوزدهم به بعد وضع گردیده، تأثیر بسزائی داشته است. این تأثیر دارای شدت وضعف است. در بعضی از کشورها سیستم مختلط فرانسوی باتمام خصوصیات آن حکمفرما است، اما در برخی دیگر با اضع و احوال زمان و سنن متداول محلی تلفیق داده شده است. (1:24)

سیستم محاکماتی جزائی افغانستان:

سیستم محاکماتی جزائی افغانستان تحت تأثیر الگوی نظام مختلط قرار دارد. در این سیستم مرحله تحقیقات مقدماتی و مرحله رسیدگی و صدور حکم از هم تفکیک گردیده و هر کدام از مراحل مذکور تابع قواعد خاص خود بوده و توسط مراجع بخصوصی مورد اجراء قرار داده می شود. قانون اجراءات جزائی افغانستان بر همین مبنا تنظیم شده، اجرای عدالت جزائی

در کشور ما را براساس همین نظام تعیین و سازمان دهی نموده است. بر همین مبناء مطابق قانون اجراءات جزائی، تعقیب مظنون برعهده خارنوالی است، که با همکاری مؤظفین پولیس به تعقیب، گرفتاری واستنطاق از مظنونین اقدام می کند. در مرحله تحقیق ابتدائی رسیدگی به اتهامات کتبی، غیرعلنی، سری وغیرترافی است و بنا براین دارای تمام خصوصیات سیستم تفتیشی می باشد. اما درعین حال سعی به عمل می آید تا با اعمال نظارت قضائی برپولیس وخارنوال ازچگونگی تأمین حقوق مظنونین ورعایت اصل برائت الذمه اطمینان حاصل شود. (35:3)

در مرحله رسیدگی قضائی واصدارحکم قواعد نظام اتهامی رعایت می گردد. دراین مرحله تحقیقات به صورت ترافی وعلنی صورت می گیرد ومتهم حق دارد ازمساعدت حقوقی یک ویاچند تن وکیل مدافع استفاده کند. حضور افراد جامعه در جریان رسیدگی قضائی مجازاست و نمایندگان رسانه های جمعی نیزمی توانند درپروسه محاکمه متهم درجلسه قضائی جهت تهیه گزارش حضور یابند.

در سیستم محاکماتی کشور ما تمامی اجراءات توسط مسئولین مربوطه ذیلاً به شکل کتبی ثبت می گردد :

1- فعالیت های پولیس عدلی توسط یکی ازاعضای پولیس، که در عملیات اشتراک ورزیده است ؛

2- فعالیت خارنوال توسط کارمند مؤظف خارنوالی ؛

3- فعالیت های قاضی توسط محررمحکمه.

تمامی اجراءات فوق توسط مامورمؤظف ثبت و یادداشت گردیده، اسناد رسمی شمرده می شود. (33:3)

نتیجه:

طوریکه مطالعه نمود یم سیستم های که از آن بحث به عمل آمد هریک آن دارای مزایا و معایب مختص به خود میباشند. بدین معنی که در سیستم اتهامی حق دفاع متهم کاملاً محفوظ است ولی همان طوریکه تذکر داد یم دفاع از منافع اجتماع دچار اختلال و مورد حمایت لازم قرار ننگرفته بر عکس در سیستم تفتیشی دفاع از منافع اجتماع به نحو خوبی تامین شده در حالی که حقوق و آزادی های متهم در اثر زیاده روی خشونت زایدالوصف موظفین عامه چندان قابل توجه قرار ننگرفته است و برای از بین بردن افراط و تفریط، امروز کشور های جهان معاصر سیستم خاص را به میان آورده اند که به نام اجراءات محاکمات جزایی مختلط یاد میگردد.

و در این سیستم بعضی از شکلیات مانند کشف جرم تحقیقاتی ابتدایی تابع سیستم تفتیشی و قسمت دیگر مانند محاکمه مجرم طورعلنی صدور حکم قضائی و غیره تابع سیستم اتهامی میباشد اگر به سیستم محاکمات جزایی کشور خویش متوجه شویم میبینیم که یک سیستم مختلط محاکمات جزایی میباشد به این معنی که از یک طرف متهم حق دفاع کامل را اصلاً و یا توسط گرفتن وکیل مدافع در برابر هرگونه اتهام وارد ه در محضر محکمه داشته. همچنان محاکمه به شکل علنی صورت میگیرد مگر در حالتی که قانون آن را غیرعلنی پنداشته باشد و از جانب دیگر نماینده عامه در حصه دفاع از حقوق اجتماع آزادی کامل را دارا میباشد برای آنکه عدالت در یک کشور به صورت درست تامین گردد، باید دارای سیستم سالم عدلی و قضائی بوده باشد و قضایائی که نزد آنها بالخصوص در قسمت جزائی پیش میشود باید در اسرع وقت حل وفصل گردد چون با گذشت مدت زمان آثار و علایم جرم از بین خواهد رفت و زمانی که عدالت به وجه بهتر آن برقرار شد همراه با آن سلامت فیصله جات محاکم نیز تامین میشود در غیر آن اعتبار مردم نسبت به فیصله های محاکم نا مطمئن شده و باعث بروز شکایات میگردد.

ماخذ:

- 1- نظامی، عبدالقیوم. (1388) اصول محاکمات جزائی، کابل: چاپ مطبعه طبقاتی و صنعتی صبور.
- 2- غلامی، حسین (1385) رهنمود حقوقی برای پولیس افغانستان، کابل: چاپ gIZ.
- 3- ایوبی، فضل الرحمن. (1390) اجراءات جزائی، چاپ gIZ.
- 4- صالحی، محمد شفیع. (1394) اصول محاکمات جزائی، کابل: چاپ انتشارات مستقبل.
- 5- قانون اجراءات جزائی (1393) چاپ وزارت عدلیه.